

Uvodnik

Izsledki novejših raziskav kažejo, da virusi povzročajo pomemben delež rakov, zato lahko v prihodnosti v onkologiji pričakujemo pomembne novosti. Trajne okužbe z virusi, bakterijami ali zajedalci naj bi bile vzrok kar 18 % raka; v Evropski uniji naj bi bil ta delež nekoliko manjši, približno 10-odstoten. Dolgotrajne okužbe z visokotveganimi humanimi virusi papiloma povzročajo predrakave spremembe in raka materničnega vratu, pa tudi pomemben delež številnih drugih doslej znanih rakov. Pričakovati je, da bodo številne nove ugotovitve o povezavi med okužbo s humanimi virusi papiloma in rakom materničnega vratu vodile k učinkovitejšemu preprečevanju tega raka, tako v primarni preventivi (cepljenje proti HPV) kot v sekundarni preventivi (triazni testi HPV). Ozaveščanje ljudi o novih spoznanjih je za učinkovito uvajanje novosti ključnega pomena, terja pa obsežno znanje o humanih virusih papiloma ter o pomembnosti odkrivanja in preprečevanja okužb. To znanje smo posamezniki pridobivali skozi desetletja. Delu obsežne vsebine o humanih virusih papiloma namenjamo posebno pozornost v rubriki Žarišče.

Rak prostate je po podatkih Registra raka za Slovenijo najpogostejši rak pri moških, s strmo naraščajočo incidenco po letu 1995. Leta 2007 je bilo zabeleženih 1028 novih bolnikov, več kot polovica v omejenem stadiju bolezni, pri petini bolnikov pa je bila bolezen lokalno razširjena. Lokalno napredovali visokorizični lokalizirani tumor prostate lahko zdravimo s tele-radioterapijo. Napredek tehnologije in izboljšanje obsevalnih tehnik sta vodila k natančnejšemu in učinkovitejšemu obsevanju. Slikovno vodena in intenzitetno modulirana radioterapija omogočata boljše lokalno kontrolo in manj zapletov, kar je za bolnike zelo pomembno. Kaj je pomembno pri načrtovanju obsevanja in kako poteka obsevanje, v svojem prispevku opisujejo Daša Grabec, Uroš Gačnik in Borut Kragelj.

V rubriki Pregledi objavljamo tudi prispevek M. Hočevarja o kliničnih registrih v Onkologiji. V zanimivem prispevku bomo našli odgovore o tem zakaj so pomembni klinični registri, še posebno v onkologiji, kaj omogočajo pa tudi o nekaterih vprašanih, ki se ob tem pojavljajo.

Smernice ali priporočila za ukrepanje pri določeni vrsti raka temeljijo na najnovejših dognanjih, tako pri odkrivanju raka kot pri zdravljenju in sledenju bolnikov po zdravljenju. Pomembne so za vse, ki sodelujejo pri ožji in širši obravnavi bolnikov, pa tudi za družinske zdravnike, ki osnovno obravnavo bolnikov pomembno dopolnjujejo in bolnikom pogosto posredujejo koristne dodatne informacije. Oblikovanje smernic je strokovno zahtevno, obsežno in pogosto dolgotrajno delo, saj je treba uskladiti mnenje številnih strokovnjakov različnih dignostičnih in terapevtskih področij. V tokratni številki Onkologije objavljamo nove smernice za obravnavo bolnikov z rakom debelega črevesa in danke, trenutna klinična priporočila za presejanje in preprečevanje reaktivacije hepatitisa B pri rakavih bolnikih, ki potrebujejo sistemsko zdravljenje, ter posodobljena doktrinarna načela zdravljenja sarkomov s kliničnimi potmi.

Zaradi vedno novih dognanj pri odkrivanju in zdravljenju določenega raka je treba že sprejete smernice posodabljeti, zato v isti rubriki objavljamo tudi posodobljene smernice za zdravljenje raka dojke in posodobljene smernice za celostno obravnavo žensk s predrakavimi spremembami materničnega vratu.

Rak debelega črevesa in danke je pogost pri obeh spolih in je najpogostejši vzrok smrti zaradi raka. Več kot 90-odstotno preživetje omogoča kakovostno opravljena operacija, vendar pa je delež bolnikov z omejenim rakom manj kot 20-odstoten. Namen presejalnega programa za odkrivanje raka črevesa in danke (Svit) je povečati delež bolnikov z omejenimi tumorji in tako zmanjšati umrljivost zaradi tega raka. Podrobnejše podatke o delovanju in učinkovitosti programa bomo objavili v naslednji številki Onkologije. Ljudje so program dobro sprejeli in se na vabila odzivajo v vedno večjem številu. Zelo pomembno je, da del preiskave lahko opravijo sami, v domačem okolju. Podobno uspešen je tudi t. i. samoodvzem testa HPV pri ženskah, ki ne prihajajo na ginekološke preglede in odvzeme brisov materničnega vratu. V tej številki objavljamo nove smernice za obravnavo bolnikov z rakom debelega črevesa in danke, ki so jih pripravili Vaneja Velenik in številni drugi priznani strokovnjaki za odkrivanje in zdravljenje te pogoste oblike raka.

Trenutna klinična priporočila za presejanje na okužbo z virusom hepatitisa B in preprečevanje reaktivacije hepatitisa B pri rakavih bolnikih, ki potrebujejo sistemsko zdravljenje, je pripravila Tanja Čufer s sodelavci. Sistemsko zdravljenje raka je imunosupresivno in pri bolnikih z latentno okužbo z virusom hepatitisa B lahko povzroči rekaktivacijo hepatitisa B. Presejanje na okužbo s hepatitisom B pri bolnikih z rakom omogoča potrditev morebitne latentne okužbe in poznejše protivirusno zdravljenje. Kakšna je korist protivirusnega zdravljenja, kakšna so priporočila v svetu in kakšna pri nas, so le nekatera vprašanja, na katere odgovarja ta prispevek.

Sarkomi ali maligni mezenhimski tumorji so redke bolezni, ki predstavljajo manj kot 1 % vseh malignih tumorjev. Ker so te bolezni redke, se lahko zgodi, da prvi diagnostični postopki niso usmerjeni tako, da bi jih odkrili. Prav čim hitrejša in pravilna potrditev bolezni ter ustrezno zdravljenje pa so za preživetje bolnikov, najpogosteje starih okrog 50 let, ključnega pomena. Kako pravilno ukrepati pri potrditvi diagnoze in pozneje pri zdravljenju, izvemo iz prispevka o posodobljenih doktrinarnih načelih zdravljenja sarkomov in kliničnih poteh, ki ga je pripravila Darja Eržen s številnimi sodelavci.

V rubriki Priporočila objavljamo tudi kratek opis številnih novosti, ki jih prinašajo nove, po 7 letih prenovljene smernice za zdravljenje raka dojke. Prispevek je pripravil Janez Žgajnar, urednik smernic. Rak dojke je najpogostejši rak pri ženskah, število zbolelih žensk se iz leta v leto povečuje, zato bodo prenovljene smernice pomemben pripomoček za vse, ki obravnavajo ženske s to obliko raka. V isti rubriki sledi še

prispevek o posodobljenih Smernicah za obravnavo žensk s predrakavimi spremembami materničnega vratu. Pripravil ga je Iztok Takač. Posodobljene smernice vključujejo strokovna izhodišča in klinične poti npr. HPV-testiranja pri ženskah z začetnimi patološkimi brisi materničnega vratu, po ugotovljeni začetni patološki cerviko-intraepitelni spremembi (CIN 1) in po zdravljenju zaradi predrakavih sprememb. Pomembna novost je tudi upoštevanje nekaterih novih izvidov brisov materničnega vratu, ki jih prinaša nova citološka napotnica, pri posameznih kliničnih poteh. Nova citološka napotnica upošteva mednarodno priznano klasifikacijo po Bethesda. Zakaj je pomembna in kakšne novosti prinaša, predstavlja Ana Pogačnik v rubriki Za prakso.

V rubriki Novosti opozarjamo na prispevek o možnosti intratekalne aplikacije monoklonskih protiteles. Neoplastični meningitis je resen zaplet maligne bolezni, katerega pogostost narašča, domnevno zaradi daljšega preživetja bolnikov in izboljšane diagnostike. Trastuzumab in rituksimab sta monoklonski protitelesi, ki ob intravenskih aplikacijah pomembno izboljšata preživetje bolnikov z rakom dojke in Nehodgkinovim limfomom. Manj sta učinkoviti pri zdravljenju neoplastičnega meningitisa, saj zaradi velikosti ne prehajata krvno-možganske pregrade. Kakšni so izsledki dosedanjih raziskav o intratekalni aplikaciji trastuzumaba in rituksimaba, pojasnjuje Samo Rožman.

Ekstravazacija citostatikov je redek, vendar zelo neprijeten zaplet sistemskega zdravljenja raka, ki se v onkologiji uporablja vse pogosteje. Ker ekstravazacija citostatikov lahko pripelje do hudih takojšnjih in poznih posledic za bolnika, zahteva posebno pozornost zdravstvenih delavcev, ki izvajajo intravenozno zdravljenje. V za vsakodnevno prakso pomembnem prispevku, ki ga je pripravila Marjana Bernot, so zbrana priporočila za preprečevanje in prepoznavanje ekstravazacije, algoritem ukrepov ob njenem nastanku in možnosti uporabe antidotov. Objavljena so v rubriki Za prakso.

V njej objavljamo tudi zanimiv in pregleden prispevek Jerneja Benedika o oskrbi bolnika ob koncu življenja. Ker število bolnikov z rakom raste, tudi oskrba ob koncu življenja postaja vse pomembnejši del obravnave bolnikov in njihovih svojcev. Kako in kdaj je pomembno pomagati bolniku, kaj ni primer-

no in zakaj, so vprašanja, ki postajajo vse pomembnejša in v sodobni onkologiji terjajo odgovore in ustrezne rešitve.

Ali obsevanje mediastinuma zaradi Hodgkinove bolezni po mnogih letih lahko povzroči spremembe na srcu? Peter Rakovec s sodelavci opisuje primer bolnika, zdravljenega zaradi Hodgkinove bolezni in z nekaterimi spremembami na srcu. Pozne posledice zdravljenja raka so pogoste, pravočasno in učinkovito odkrivanje in zdravljenje pa bolniku spet omogoča kakovostno življenje.

Zbiranje podatkov o primerih rakave bolezni ima v Sloveniji dolgo tradicijo. Na Onkološkem inštitutu Ljubljana Register raka Republike Slovenije deluje že od leta 1950, s čimer je eden najstarejših populacijskih registrov raka v Evropi. Že več kot 60 let zbira in vsako leto objavlja podatke o incidenci, prevalenci in preživetju bolnikov z rakom. Podatke o umrljivosti za rakom zbira Inštitut za varovanje zdravja. Kakovostni podatki o bremenu raka omogočajo oceno uspešnosti primarne in sekundarne preventive raka, diagnostike, zdravljenja, rehabilitacije in blažilne (paliativne) oskrbe. So tudi podlaga za načrtovanje zmogljivosti in sredstev (npr. osebja, medicinske opreme, posteljnih zmogljivosti), potrebnih za obvladovanje rakavih bolezni na vseh omenjenih področjih, in za epidemiološke raziskave. Ko za pisanje člankov in druge dejavnosti uporabljamo skrbno zbrane podatke sodelavcev Registra raka, se vse premalo zavedamo, koliko dela, vestnosti in truda je potrebnih za zbiranje številnih podatkov. Ob 60-letnici pa so sodelavci Registra raka z Onkološkega inštituta Ljubljana predstavili pomembno novost, ki bo prenekateremu uporabniku olajšala iskanje podatkov. Gre za interaktivno spletišče, ki so ga poimenovali SLORA. Zakaj tako ime, kje, kaj in kako preprosto in hitro najdemo iskane podatke o raku v Sloveniji, v svojem prispevku podrobneje opisuje Vesna Zadnik.

Želim, da bi vas prispevki zanimali in da boste pridobili čim več koristnih informacij ter jih učinkovito uporabili tudi pri vsakdanjem delu.

Marjetka Uršič Vrščaj, glavna urednica

